

ЄВРОПЕЙСЬКІ МОДЕЛІ СВЯТКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНЕ-ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНЕ

Олександр КУРОЧКІН

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
Ім. М.Т. Рильського АН України,
Київський національний університет культури і мистецтв,
olexkuro@gmail.com

EUROPEAN MODELS OF FESTIVE COMMUNICATION: NATIONAL AND INTERNATIONAL

Oleksandr KUROCHKIN

Institute of art history, folkloristics and ethnology,
Named after M. T. Rylsky Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv National University of Culture and Arts,
<https://orcsd.org/0000-0002-3365-7266>

Kurochkin Alexander. European models of festive communication: national and international. A holiday is an eternal and global category of human existence. All tribes and peoples had and have their own system of celebrations, and solemn events designed to unite people, protect and promote the values around which society organizes its life. **The purpose** of the article is to show the historically determined uniqueness of national holidays and to trace the trend towards the creation of a pan-European fund of mass holiday culture using concrete examples. **The methodology** of the article is based on descriptive and comparative methodological approaches of ethnological studies. **Scientific novelty.** The article examines historically formed models of holiday traditions of the peoples of Europe, which reflect the specifics of the state system of each country, and those that have gained international distribution. **Conclusions.** Holidays change throughout historical development depending on economic, political and cultural transformations. The study made it possible to trace the processes of detraditionalization of European society and the associated transition to new modern forms of mass culture.

Keywords: Europe, nation, state, holiday, ritual, secularization, fashion, globalization, westernization.

Вступ. Обраний Україною курс на рішучий відхід від комуністичного, тоталітарного минулого практично здійснюється шляхом впровадження європейських демократичних цінностей і стандартів. Важливою віхою на цьому шляху стало надання Україні офіційного статусу країни – кандидата Євросоюзу. Рухаючись до повноправного членства у сім'ї цивілізованих європейських держав, необхідно глибоко і предметно вивчити досвід будівництва цього унікального історичного утворення.

Мета статті полягає в тому, щоб на конкретних прикладах показати історично обумовлену своєрідність національних свят й простежити тенденцію до створення загальноєвропейського фонду масової святкової культури. За словами Жана Дювіньо: “Потрібно щоб історики, етнологи, психологи різних країн простежили у самих святкових маніфестаціях прояви самоутвердження і динамічні форми, що постійно відновлюються, відтворюючись із матриць уявлень”¹.

Джерельна база дослідження неосяжна, проте бракує синтетичних праць загальноєвропейського масштабу. Як правило, етнологи і культурологи обмежуються аналізом матеріалів про святкові традиції окремих народів або регіонів. Показові щодо цього монографічні видання останніх десятиліть². Корисну інформацію вдалося почерпнути з відкритих джерел інтернет-ресурсів.

Методологія дослідження базується на міждисциплінарному підході й використанні методу крос-культурного аналізу, який полягає у порівнянні ряду однорідних фактів, що суттєво відрізняються своїм генезисом і смисловим наповненням.

Виклад основного матеріалу. Сучасна політична карта Європи нагадує химерну мозаїчну картину, яку утворюють кордони 50 незалежних держав, 9 залежних територій і 6 невизнаних республік. На просторі від Атлантики до Уральських гір проживає понад півмільярда людей, що належать до різних етнічних, релігійних, культурних спільнот, додержуються відмінних звичаїв і традицій. Наявні об'єктивні відмінності й протиріччя не заперечують факт існування ментального наративу “єдина Європа”. У наші дні він набуває особливої актуальності у контексті дедалі прогресуючих глобалізаційних, інтеграційних, інформативно-комунікативних процесів.

Авторитет будь-якої держави у сучасному глобалізованому світі ґрунтується не лише на військовій могутності, розвинутій економіці, науковому потенціалі, добробуті громадян. Образ і сприйняття країни значною мірою залежить від того, яке місце вона займає у світовому культурному процесі. Враховуючи ці обставини, кожна європейська нація вибудовує власний пантеон видатних імен і подій, які характеризують її найвищі здобутки. Збереженню і ревіталізації історичної пам'яті сприяє усталена система святкових

¹ Dyuvin'о Zh. “Chas dlya svyata” [Time for a celebration], *Kur'yer YUNESKO* [UNESCO Courier], 1990, lyutyi, P. 11 [in Ukrainian].

² Kurochkin O. Svyatkovyy rik ukrayintsiv (vid davnyny do suchasnosti) [Festive year of Ukrainians (from ancient times to modern times)], Bila Tserkva, 2014, 385 p. [in Ukrainian]; Baum K. Haasbuch der Bayerischen Braüche und Feste, München, 209, 176 p. [in German]; Langhammerova. Lidové zvyky, Praha, 2004 [in Czech]; The Celtie Year. Toulson Shirley, London, 2002, 272 p. [in English]; Szymanáerska H. Polski Tradycie świąteczne, Warszawa, 2003, 215 p. [in Polish].

координат, яка вбирає в себе досвід багатьох поколінь.

Окремі європейські країни, що мають давні традиції державності, пов'язують свої головні національні свята із якоюсь видатною віхою в своїй історії, наприклад: створення флоту в червні 1503 р. (Швеція), чи з днем смерті поета Камоенса – 16 червня 1580 р. (Португалія).

Одними з творців європейської демократії по праву можуть вважати себе швейцарці. 1 серпня 1291 р. горяни трьох альпійських кантонів – Урі, Швица та Унтервальдена на лузі Рютлі біля озера Люцерн, створили постійний союз. Так виникла швейцарська конфедерація, до якої з часом приєдналися інші кантони з поліетнічним населенням (німці, французи, італійці, ретороманці). З самого початку країна будувалася на засадах громадського самоуправління: кожен житель кантона чоловічої статі мав право голосу, вибори відбувалися на демократичній основі. Обране керівництво було зобов'язане звітуватися за весь термін свого правління. Таким чином Швейцарія стала визнаним європейським лідером в плані забезпечення громадянських і особистих свобод. Вже в XIX століття Швейцарія відмовилась від вступу у будь-які військові блоки і союзи. Традиційний нейтралітет зробив її центром знаходження багатьох міжнародних організацій, що посприяло процвітанню країни. Показовим є той факт, що Швейцарія має у Європі найвищий відсоток людей старше 100 років.

Офіційні урочистості загальнонаціонального свята 1 серпня відбуваються на історичному лузі Рютлі, де понад 700 років тому був проголошений союз трьох кантонів. Радіо і телебачення транслюють публічний виступ Президента Швейцарії. Своєрідність країни в тому, що основні святкові маніфестації, ритуали і розваги проходять не на федеральному, а на кантональному рівні. В багатьох територіальних громадах відбуваються концерти, виступи хорів, різні спортивні заходи і презентації. Деякі туристичні фірми спонсорують організацію феєрверків. За традицією, на пагорбах і височинах запалюють багаття. Вони символізують вогні, якими у чотирнадцятому столітті горяни сповіщали сусідів про висилку іноземних судових приставів, тобто про звільнення від чужинецького ярма. Згадуючи минуле, діти і молодь ходять вночі з яскравими паперовими ліхтариками. З нагоди свята державні й приватні будівлі прикрашають національними і кантональними прапорами. Особливі торжества відбуваються на Рейнському водоспаді у Шаффхаузені. З 1966 року він регулярно висвітлюється різноманітною світлолілюмінацією у День заснування Конфедерації.

Відповідно до сучасного іспанського законодавства, на загальнодержавному рівні встановлено 12 святкових днів, серед яких офіційний статус мають два – Національний день 12 жовтня і День Конституції 6 грудня. Знакове історичне підґрунтя має Національний день Королівства Іспанії. Він приурочений до відкриття Нового Світу Христофором Колумбом у 1492 році. Хоча Колумб народився в італійській Генуї, але його славнозвісну експедицію спонсорував іспанський король Фердинанд, що дає іспанцям право приписувати собі першість у відкритті Америки. Прив'язка головного національного свята до

подій далекого минулого, вочевидь, має подвійний сенс. По-перше, в такий спосіб іспанці маніфестують свій визначальний внесок у розвиток світової цивілізації. По-друге, робиться спроба “викреслити” з пам'яті суспільства спогади про криваві сторінки історії XX століття з мільйонами жертв Громадянської війни і диктатури Каудільо Франко.

Відзначаючи епохальне відкриття Колумба, 12 жовтня традиційно влаштовують парад збройних сил Іспанії. Він проходить у Мадриді й включає в себе проходження більше 3 тисяч солдатів і військової техніки. В небі над містом здійснюють польоти військові літаки. Вони залишають за собою червоні та жовті димові доріжки, які символізують іспанський прапор.

Традиційно як головне національне свято французи відзначають день взяття фортеці-в'язниці Бастилії 14 липня 1789 року. Французька революція 1789-92 рр. докорінно змінила управління державою і суспільством. На місце королівської влади прийшла влада республіканських інституцій. Вибрані депутати Конвенту повалили феодальний лад і дворянство втратило свої привілеї. Намагаючись показати всьому світу приклади гуманізму і демократії, революціонери прийняли “Декларацію прав людини і громадянина”, в якій обстоювалося право кожного висловлювати свої погляди і переконання. Перспективи побудови нового громадянського устрою суспільства надовго визначили гасла: “Свобода, рівність, братерство”.

Новаторство і творчий потенціал Французької революції отримали яскравий вияв в організації масових народних свят. Уявлення про те, які при цьому переслідувалися цілі, дає виступ полум'яного якобінця Робесп'єра на засіданні Конвенту 7 травня 1794 року. У ньому, зокрема, наголошувалося: “...Найвеличніше що є в природі – людина і найчудовіше з усіх видовищ – видовище об'єднаного народу. Безсумнівно, що система свят повинна презентувати і найніжніші узи братерства і наймогутніший засіб відродження...”³.

Усвідомлюючи величезне революціонізуєчне значення масового свята, якобінський Конвент рішуче скасував старе релігійне літочислення і церковну ритуалістику й проголосив народними святами зовсім нові події: дні революційних перемог, дні трауру, початку сікви, збирання врожаю тощо.

Свята Французької революції були вільними і відкритими для всіх, хто бажав брати участь у спільному дійстві. На зміну претензійній величності монархічного церемоніалу прийшли екстатичне збудження і радість, посилені громом барабанів і звуків музики. Основою музичного репертуару революційного свята стали славнозвісна “Марсельеза” і танцювальна мелодія “«Са ітга» з приспівом «всіх аристократів на ліхтар»”. Помітні художньо-естетичні досягнення в організації й оформленні масових заходів парижан кінця ХУІІІ ст. пов'язані з діяльністю видатних митців: художника Давида, поета Шеньє, музиканта Госсєка та інших. Виразними символами проголошеної республіки стали: трьохкольорова кокарда, фрїгійський ковпак, спис, “віттар Вітчизни”, “дерево свободи”.

Варто згадати, що у період революційного піднесення 1789–1792 рр. відбувалось негласне змагання двох моделей масового свята, пропагованих

³ Rollan Romen “Sobraniye sochineniy” [The collection of works], v 14-t., t. T.14, Moskva, 1958, P. 257 [in Russian].

Ж.-Ж. Руссо і Давидом. Перший вважав свято синонімом свободи і самодіяльності, закликаючи втягнути глядачів у видовище, зробіть їх самих акторами. Натомість Давид, як художній організатор і режисер, відкидаючи всілякі імпровізації, формував свято строго за зарані розробленими програмами і сценаріями. Творче протиставлення цих двох концептуальних моделей продовжується і в наші дні.

Видатні художньо-естетичні здобутки Великої Французької революції в галузі організації й проведення масового свята залишили яскравий слід в історії світової культури, але не знайшли гідного продовження в наступних поколіннях. В роки Термідору, правління Наполеона і його наступників відбувався процес деградації революційного свята, яке, втрачаючи свій демократичний потенціал, помітно трансформувалося в парадно-офіційний захід.

У наші дні роковини з нагоди взяття Бастилії 1789 року відзначаються як свято патріотизму і національної єдності всіх французів. Урочисті церемонії проводяться по всій території Франції, а в Парижі на Єлисейських полях відбувається військовий парад, який вважається одним з найстаріших в Європі. Парад проходить за участю Президента, зазвичай його відкривають юні кадети, за ними рухається піхота і моторизовані частини, а в небі проносяться військові літаки і гвинтокрили. Останнім часом на парад традиційно запрошують підрозділи з країн – союзників Франції.

Неофіційну частину святкування 14 липня формує ініціатива громадських і профспілкових організацій, окремих міських і сільських комун. По всій країні у цей вихідний день влаштовуються бали, вечірки, концерти та інші розважально-видовищні заходи. Увечері о 10.00 над містами Франції спалахують вогні салютів і фесрверків.

Порівнюючи характер і форми відзначення свята падіння Бастилії в роки революції і на сучасному етапі, бачимо суттєві відмінності. У минулому залишились пафосні театралізації, монументальні видовища, ритуальні колективні присяги, масові хори, багатолюдні процесії тощо, але збереглося головне – усвідомлення надзвичайної ваги поворотного моменту в історії Франції.

Визначення приводів організації загальнонаціональних урочистостей і маніфестацій – рішення держави, яке може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Повчальна історія “Дня Седану”, який відзначали 2 вересня у Кайзерівській Німеччині на згадку про перемогу над французами 1870 року. Свято носило явно шовіністичний і мілітаристський характер: вивішували знамена, грали сурми, відбувалися паради і виголошувалися патріотичні промови, покладалися квіти до кінної статуї Вільгельма I-переможця під Седаном. Всі ці церемонії мали тішити національну гордість і самовдоволення патріотичних бюргерів. Відверто шовіністичні урочистості раптово втратили будь-який сенс й були відмінені у 1918 році, після поразки Німеччини у I світовій війні⁴.

Так само у сміттєвий кошик історії пішли й всі помпезні ритуали й мілітаризовані святкові акції фашистського третього Рейху (1933-1945). У цьому

ідеологічному непотребі можна бачити чимало спільного зі святковою практикою тоталітарного сталінського режиму.

Після перемоги у війні з Францією 1871 року змогли об'єднатися в єдине ціле дрібні й більші німецькі князівства. На чолі нової держави став прусський король, який об'явив себе імператором Германії. Про цю подію обов'язково згадують підручники історії. Проте в сучасній демократичній Німеччині як головне державне свято відзначається 3 жовтня – “День єдності”, що знаменує об'єднання двох німецьких республік у ФНР 1990 року. Цьому історичному акту передувало повалення Берлінського муру, який кілька десятиліть розділяв німців Західної і Східної Німеччини. День, коли ця штучна перепона була зруйнована, вилився у справжнє народне свято за участю сотень тисяч людей. Щорічно як урочисту подію його відзначають 9 листопада.

Деякі сучасні свята німців не мають статусу вихідного дня, але це не впливає на рівень їх популярності. Показове в цьому плані широке визнання мюнхенського пивного фестивалю “Oktoberfest”. Особлива роль пива в житті й побуті німців загальновідома. Про це переконливо свідчить розгалужена мережа спеціалізованих пивних закладів на різні смаки і гаманці, яка густо покриває всю країну. За масштабами надходження у бюджет пивну індустрію порівнюють зі стратегічними галузями промисловості.

У Німеччині, де історично склався справжній культ пива, цей напій здавна супроводжували різноманітні святкові церемонії. Так у Вестфалії 22 лютого (день св. Петра), за традицією проходили вибори магістрату і гільдії, розподілялися громадські посади. З цієї нагоди варили міцне пиво (Petribier), а також пекли пиріг з медом (Peterskuchen).

Найбільш запопадливими шанувальниками пива в Німеччині вважають мешканців землі Баварії. “Пиво в Баварії, - зазначає Бруно Йонас, - це не тільки напій, але й головний харчовий продукт й вираз їх способу життя. Через пиво баварець ідентифікує себе зі своїм регіоном”⁵. Слава баварського пива базується на його високій гарантованій якості. Усі найбільші баварські пивоварні строго дотримуються критеріїв чистоти ячмінного напою, задекларованих ще указом 1516 року. На честь цього законодавчого акту 23 квітня відзначається Національний день пива. І в наші дні пиво залишається універсальним компонентом повсякденної і святкової культури німців. Є всі підстави вважати пиво національним напоєм німців, одним з маркерів і символів етнічної ідентичності. Ці особливості яскраво виявляються у мюнхенському пивному фестивалі Oktoberfest, який 2010 року відзначав своє двохсотліття.

Сьогодні колишнє народне свято помітно трансформувалося у пивне маркетингове видовище, яке постійно розширює аудиторію своїх прихильників й служить успішним комерційним прикладом для наслідування в інших країнах. Характерну тенденцію спостерігаємо в останні десятиліття. У контексті європейського вибору в Україну прийшла комерційна мода на пивний німецький антураж. Вона заявляє про себе в оформленні численних ресторанів, барів, пивних

⁴ Demandt A. Über die Deutschen. Eine kleine Kulturgeschichte [About the Germans. A little cultural history], Propyläen, 2008, P. 447–448 [in German].

⁵ Jonas B. Gebrauchsanweisung für Bayern [About the Germans. A small cultural history Instructions for Bavaria], München, 2006, P. 248 [in German].

з традиційним німецьким дизайном і колоритом, нерідко з пропозицією популярних марок хмільного напою, виготовленого в броварнях ФРН. У той же час в різних містах нашої країни здійснюються більш-менш вдалі спроби прищепити на українському ґрунті баварське пивне свято Октоберфест. Проте і за масштабами, і за рівнем надання послуг ці скороспілі копії дуже далекі від оригіналу⁶.

Наочним прикладом глобальної вестернізації у вітчизняному святковому просторі може служити свято всіх закоханих – День Св. Валентина. Воно прийшло до нас з англо-американських теренів у привабливій комерційній упаковці: напередодні 14 лютого повсюди з'являються серцеподібні сувеніри, листівки амурного змісту, в крамницях запроваджуються знижки, радіо і телебачення робиться нудно-нав'язливим у рекламі подарунків. На думку деяких західних культурологів, це маркетингове свято вигадане для того, щоб торгівля мала змогу продати товари, які не вдалося реалізувати в різдвяно-новорічний період. Зворушлива легенда про римського священника Валентина, який, нібито, у III ст. н.е. заплатив життям, з'єднуючи шлюбом закоханих, як і більшість агіографічних сюжетів, документальних історичних підтверджень не має.

За нашими спостереженнями, новомодне і буржуазне свято Валентина подобається молоді й тому досить швидко поширюється в Україні. Воно має і особистісний і громадський вимір. Як і на Заході, цього дня закохані дарують одне одному подарунки, квіти, сувеніри, освідчуються в коханні листівками-валентинками, електронною поштою, за допомогою мобільного зв'язку тощо.

Швидко акультурація свята св. Валентина на українському ґрунті пояснюється не лише наступом ринкової економіки і глобалізаційних процесів, а й тим, що свята попередньої доби мало звертали уваги на світ особистих почуттів і сімейних цінностей.

“Діалогічність культури, – наголошує філософ В. Лісовий, – є одним з джерел її динамізму”⁷. У контексті глобалізаційних процесів у громадському і сімейному побуті наших співвітчизників поступово популяризуються такі міжнародні святкові бренди як День матері, День батька, День захисту природи, День кави та інші.

Свято – інститут або механізм культури, не позбавлений політичної значимості й кон'юктури. Задекларований Україною курс на відхід від тоталітарно-радянського минулого практично здійснюється шляхом поступового входження в систему європейських демократичних цінностей і стандартів життя, що знайшло конденсований вираз у популярному гаслі: “Побудуємо Європу у власному домі”.

У матрицю цих нових суспільних орієнтирів

логічно лягає свято Європи, котре недавно з'явилося на українських теренах. Воно є своєрідною візитною карткою Євросоюзу, до якого прагне приєднатися наша держава.

Головний сенс цього свята полягає в тому, щоб допомогти українцям ближче ознайомитись з культурою і традиціями інших європейських народів.

Наразі Україна – палаючий кордон між європейською демократією і східною авторитарією. Злочинна війна, розв'язана 24 лютого 2022 року агресивним російським режимом проти суверенної України, стала поворотним пунктом сучасної історії людства. В екстремальних умовах війни народжується нове осмислення сенсу життя, нове розуміння перспектив розвитку земної цивілізації, взаємодії різних народів і культур.

Висновки. Відомо, що запровадження нових культурних моделей в іноетнічному середовищі – процес складний і довготривалий. Важливою передумовою його є широка обізнаність громадськості країни-реципієнта з автентичними традиціями країни-донора.

Розгалужена система святкової комунікації – важливий чинник у становленні європейських державних націй. Сьогодні ще передчасно говорити про створення єдиної метаєвропейської спільноти, але вона формується на різних рівнях: економічному, політичному, культурному. Спільні святкові традиції та івенти також активно сприяють цьому процесу. В умовах, коли долаються культурні й мовні бар'єри з'являються нові форми і моделі святкової комунікації, що набирають інтернаціонального поширення.

Курочкін Олександр – д. істор. н., проф. Київського національного університету культури і мистецтв. Працює також в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України. Автор понад 200 наукових публікацій, з них 5 монографій. Коло наукових зацікавлень: історія календарної та сімейної звичаєвості, міфологія і демонологія, маскознавство, процеси етнічної ідентифікації, карнавальна-святкова культура українців та інших європейських народів.

Kurochkin Olexander – doctor of historical sciences, professor Kyiv National University of Culture and Arts. He also works at the Institute of Art History, Folklore and Ethnology named after M. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine. Author of over 200 scientific publications, including 5 monographs. Scientific interests: history calendar and family traditions, mythology and demonology, processes of ethnic identity, culture festive carnival Ukrainian and other European nations.

Received: 10.11.2022

Advance Access Published: December, 2022

© O. Kurochkin, 2022

⁶ Kurochkin O. “Bavars'ke svyato «Oktoberfest»: tradytsiyi i suchasnist” [The Bavarian holiday “Oktoberfest”: traditions and modernity], *Svyatkovy-obryadova kul'tura* [Festive and ceremonial culture], Vybrani pratsi, -K.- Lira, 2018, P. 268–278 [in Ukrainian].

⁷ Lisovyi V. “Etnos i natsiya” [Ethnicity and nation], *Narodna tvorchist' ta etnografyia* [Folk creativity and ethnography], 1999, N 1, P. 25 [in Ukrainian].